

Líon an Dúlra

Eagrán 38 Geimhreadh 2021

San eagrán seo ...

Leathanach an Eagarthóra

An Chruinne Dhofheicthe

An Ghlúineach Bhiorach

An Siodeiteach

Connie Kelleher,
Seandálaí Faoi Uisce

Longa Briste agus Beathra Mara

Dathaigh Leat: Tochaitt Mhór

Gníomhaíocht:
Déan Cófra Mairnéalaigh

Beathra Mara
agus an tSeandálaíocht

An Saol Mórthimpeall Orainn

Leathanach Spraoi

Cuardach Focal

Foclóirín

Connie Kelleher,
Seandálaí faoi
uisce le Seirbhís na
Séadchomharthaí
Náisiúnta,
agus í ag féachaint ar
cheann de na gunnáí
móra cré-umha ó *La
Juliana*, long de chuid
Armáid na Spáinne.
Chuaigh sí go tóin poill
amach ó Chontae Shligigh
sa bhliain 1588.

lomhá le caoinchead Karl Brady, Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta

**An Oidhreacht
faoi thóinn**

Longa Briste i gContae Chorcaí

San eagrán seo, féachfaimid ar chuid de na longa a chuaigh go tóin poill¹ san fharraige timpeall na hÉireann. Tá na longa sin marcálte ar amharcóir² de chuid Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta (SSN)³. Is iontach an áis é⁴ an t-amharcóir agus tá sé ar fáil saor in aisce ar líne ag: <https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=89e50518e5f4437abfa6284ff39fd640>.

Tá oidhreacht shaibhir mhuirí⁵ i gContae Chorcaí a théann i bhfad siar sa stair. Má fhéachann tú ar an léarscáil⁶ feicfidh tú go bhfuil cósta an-fhada⁷

ag Contae Chorcaí, is é an dara cósta is faide in Éirinn é⁸. Tá os cionn 3,000 long bhriste taifeadta ag SSN amach ó chósta Chorcaí. Na cinn sin ar eol dúinn cén áit a bhfuil siad ina luí tá siad marcálte ar Amharcóir SSN. Ina measc tá; *La Survellante*, frigéad Francach⁹ a briseadh i gCuan Bheantráí¹⁰ in 1797; an línéar aigéin¹¹ *RMS Lusitania*, a cailleadh 11.5 míle farraige amach ó Seanchéann¹² sa bhliain 1915; an AUD, an long a úsáideadh chun gunnáí a thabhairt isteach sa tir in 1916; agus an fomhuiréan Gearmánach¹³ UC-42, a úsáideadh chun mianaigh mhara a leagan¹⁴ i rith an Chéad Chogaidh Domhanda. Tá an AUD agus an UC-42 san fharraige díreach taobh amuigh de Chuan Chorcaí¹⁵.

Tá roinnt long briste i Loch Trasna¹⁶ agus i gCuan Inis Fada¹⁷. I measc na long sin tá an *Stephen Whitney*. Long 1034 tonna a bhí inti a bhí ag taisteal ó Nua Eabhrac go Learpholl¹⁸ sa bhliain 1847. Bhí 110 duine ar bord, idir phaisinéirí agus chriú¹⁹ mar aon le lastas de chadás, arbhar, cáis, plúr agus cloig²⁰. Thit ceo trom agus an long ag teannadh le Carn Uí Néid²¹ ar an 18 Deireadh Fómhair 1847. Ní raibh an comhartha solais ar Chléire²² le feiceáil de bharr an cheo. Faraor, nuair a chonaic criú an *Stephen Whitney* na soilse sa Chruachán²³ cheap siad gurbh é an Seanchéann in aice le Cionn tSáile²⁴ a bhí rompu. Bhí an long ar seachrán ar fad agus chuaigh sí i dtí ar chósta an Lao Thiar²⁵. Bhásáigh 92 duine. Is i ngeall ar an tragóid sin a tógadh Teach Solais Charraig Aonair²⁶ in ionad chomhartha solais Chléire.

Oileán an Lao Thiar i Loch Trasna, áit a ndeachaigh an long *Stephen Whitney* i dtír.

A léitheoir dhil,
Fáilte chuig Eagrán an
Gheimhridh 2021 de
Lón an Dúlra. Mar is
gnách tá sé lán le fíricí spéisiúla
spráíula faoin dulra anseo in
Éirinn agus thar lear, agus tá
neart cluichí agus gníomhaíochtaí
ann freisin. Tá súil againn go
mbainfidh sibh sult as!

Susan

R-phost: editor@naturesweb.ie

Láithreán Gréasáin:

www.naturesweb.ie

Eagarthóir:

Susan Murphy Wickens

Leagan Amach agus Dearadh:

Susan Murphy Wickens

Grianghraif agus Fáisc-ealaín:

Cóipcheart © 2020 Stáisiún

Mara Inis Arcáin agus a chuid
ceadúnóirí. Gach ceart ar
cosaint.

Comhfheagraí Eachtrach:

Michael Ludwig

Leagan Gaeilge: © Foras na
Gaeilge 2021

© Stáisiún Mara Inis Arcáin 2020

Na Comhbáhair:

- 4 x 175 g d'fhilléad cadóige an craiceann agus na cnámha bainte¹
- Salann agus piobar bán úrmheilte²
- 1 spbh (spúnóg bhoid) d'ola olóige³
- Trátaí silín féithleoige⁴
- 25 g d'im
- 4 scailliún mhionghearrtha⁵
- 6 spbh de bhainne
- 900 g de phrátaí plúracha úrbhruite⁶, gearrtha ina leadhbanna cothroma⁷

Cadóig Róstá le Brúitín

An Modh:

1. Déan an t-oigheann a théamh¹ go gásmharc 6200°C.
2. Leag na filléid chadóige² amach ar thráidire báclá neamhghreamaitheach³ agus blaistigh le salann agus piobar⁴ iad. Croith steall bheag den ola olóige orthu⁵.
3. Déan na filléid a róstadh san oigheann⁶ ar feadh 8-10 nóniméad go dtí go mbeidh siad cócarálte go hiomlán⁷. Braithfidh an t-am cócarála ar thiús na bhfilléad.
4. Cuir na trátaí ar thráidire báclá agus suaith i mbeagán ola olóige iad⁸. Cuir an tráidire san oigheann agus déan iad a róstadh ar feadh 5 nóniméad.
5. Leáigh an t-im i bhfriochtán beag⁹ agus sótáil na scailliúin¹⁰ ann go réidh go dtí go n-éiríonn siad bog. Doirt an bainne¹¹ isteach sa fhriochtán agus cuir an meascán ar suanbhruith¹².
6. Brúigh na prátaí¹³. Ansin úsáid spúnóg adhmaid¹⁴ chun an meascán de scailliúin agus de bhainne a bhualadh isteach sna prátaí. Buail an meascán ina bhrúitín mínlín¹⁵ faoi mar a bheadh uachtar ann. Blaistigh an brúitín le salann agus le piobar.
7. Roinn an brúitín ar 4 (cheithre) phláta teo. Cuir píosa cadóige róstá agus roinnt trátaí ar gach pláta agus cuir chun boird iad.

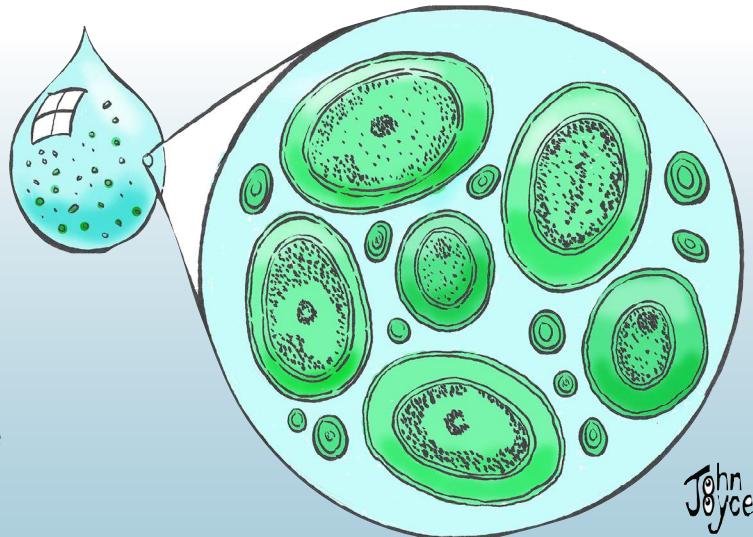
An Chruinne Dhofheicthe

Le John Joyce

Tá cruinne bheag¹ de phlandaí agus d'ainmhithe i ngach aon deor d'uisce na farraige², cruinne nach féidir a fheiceáil le do shúile féin. Fíteaplanctón³ is ea cuid díobh sin, plandaí mara micreascópacha⁴. Aon chill bheo amháin⁵ a bhíonn i bhfíteaplanctón, planda atá chomh beag sin nach féidir leis an duine é a fheiceáil de ghnáth. Nuair a bhíonn dea-aimsir ann agus an ghrian ag taitneamh fágann sé go mbíonn go leor cothaitheach⁶ san uisce. Nuair a tharlaíonn sé sin éiríonn na fíteaplanctón níos mó agus níos líonmhaire⁷. Is furasta iad a fheiceáil ansin, blás algach⁸ a thugtar air sin. Uaireanta, tugtar taoide dhearg⁹ ar bhlás algach toisc go n-athraíonn dath na farraige dá bharr.

Baineann plandaí talún an dé-ocsaíd charbóin¹⁰ as an aer agus déanann siad ocsaigin¹¹ di. Ar an mbealach céanna, baineann fíteaplanctón, feamainn¹² agus plandaí mara eile an dé-ocsaíd charbóin as an sáile¹³. Saibhríonn an ocsaigin a ghineann siad uisce na farraige. Meastar gurb é an fíteaplanctón bídeach a ghineann idir caoga agus ochtó faoin gcéad den ocsaigin go léir a dhéanann plandaí uile an domhain. Cuimhnigh air sin, gach dara hanáil a tharraingíonn tú¹⁴, is é an fíteaplanctón a ghní an ocsaigin di. Gineann ceilp¹⁵ agus feamainn tuilleadh ocsaigine agus gineann na foraoisí báistí¹⁶ agus plandaí eile talún a thuilleadh fós.

Dála plandaí talún¹⁷, teastaíonn solas na gréine¹⁸ ón bhfíteaplanctón chun fás agus chun atáirgeadh a dhéanamh¹⁹. I gciseal uachtair an aigéin²⁰ amháin a bhíonn rath ar an bhfíteaplanctón. Faoi dhoimhneacht níos mó ná 250 m faoi dhromchla an aigéin²¹ ní bhíonn teacht aige ar fhuinneamh ná ar sholas na gréine.

Tá thart ar 5000 speiceas d'fhíteaplanctón ann a bhuil eolas againn orthu. Astu sin ar fad is é *Prochlorococcus* an speiceas is gníomhaí²². Is cianabaitéar²³ mara é, planda beag aoncheallach²⁴ a bhuil an lí għlas²⁵ clóraifill²⁶ ann. Faoi mar a dhéanann plandaí talún, úsáideann *Prochlorococcus* solas na gréine chun an dé-ocsaíd charbóin a ionsú²⁷ agus ocsaigin a scaoileadh amach²⁸. Fótaisintéis²⁹ a thugtar ar an bpróiseas sin.

Tá *Prochlorococcus* chomh beag sin go bhféadfadh na milliún de na horgánaigh bhídeacha³⁰ a bheith in aon deor uisce amháin. Tá an speiceas chomh flúirseach³¹ sin san aigéan go ngineann sé tuairim is fiche faoin gcéad den ocsaigin a análaímid. Meastar go mbíonn os cionn BILLIÚN tonna den fhíteaplanctón san aigéan ag am ar bith. I gcaitheamh bliana meastar go bhfásann 45 (daihead a cúig) billiún tonna d'fhíteaplanctón san fharraige agus go bhfaigheann an oiread céanna bás.

Tarraing anáil dhomhain³², mar sin ... agus gabh buíochas leis an aigéan as gach re anáil a tharraingíonn tú³³!

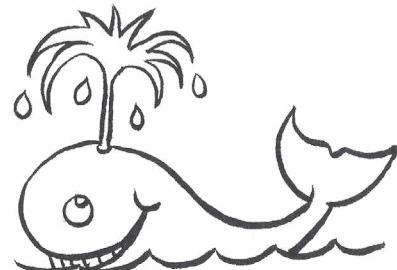
CONAS MÍOL MÓR A THARRAINGT

Tarraing an corp ar dtús

Anois tarraing a aghaidh

Séid leat anois, a mhíl mhór!

An Ghlúineach Bhiorach

Grianghráif le caoinchead Robbie Murphy

Grianghráif le caoinchead Aonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí

Patrún fíarlán na nduilleog

Coirt bhreac na glúiní bioráí

An ghlúineach bhiorach agus í tar éis an lámh in uachtar a fháil ar na plandaí eile cois bóthair.

Conas an ghlúineach bhiorach a aithint

Gas cuasach¹ a bhíonn ag an nglúineach bhiorach faoi mar a bhíonn ag bambú². Dath glas a bhíonn ar an gcoirt³ agus í breac le spotaí dorcha corcairghorma⁴. Ubhchruthach⁵ a bhíonn duillí an phlanda⁶ agus rinn ghéar⁷ orthu. Fásann na duillí i bpatrún suaithinseach fíarlán ar an ngas⁸. Blátháíonn an planda ó mhí Lúnasa go dtí mí Dheireadh Fómhair⁹. Dath neasbhán¹⁰ a bhíonn ar na bláthanna beaga. Fásann siad ina mbraislí¹¹ a chrochann ón alt idir gas an phlanda agus gas an duille.

Fréamhacha riosóim¹² a bhíonn ag an nglúineach bhiorach. Bíonn siad righin¹³, tiubh¹⁴ agus bíonn cuma adhmadach orthu¹⁵. Má bhristear iad bíonn dath geal oráiste ar an mbia briosc sobhriste¹⁶ istigh a chuirfeadh cairéad i gcuimhne. Dath bán a bhíonn ar an riosóm nuafhásta agus is furasta é a bhriseadh. Is iondúil go síneann an fréamhstruchtúr¹⁷ thart ar 5 m amach ón máthairphlanda¹⁸ agus suas le 2 m síos.

Céard ba cheart a dhéanamh má bhíonn an ghlúineach bhiorach ag fás ar do chuid talún

Má aimsíonn tú an ghlúineach bhiorach ag fás ar do chuid talún féin is den tábhacht é srian a chur ar scaipeadh an phlanda¹. Tá sé in aghaidh an dlí² an ghlúineach bhiorach a chur, a scaipeadh, nó chun ligean di scaipeadh, go fiú³. Níor cheart an planda a struimeáil, a ghearradh, a ghreadadh, ná a smiotadh⁴. Is féidir le blúiríni bídeacha⁵ den ghlúineach plandaí nua a ghiniúint astu féin⁶, rud a fhágann go mbíonn sé níos deacra fós fáil réidh léi.

Moltar gan aon ithir⁷ a bhféadfadh ábhar ón bplanda a bheith inti a thochailt, a bhogadh, ná a dhumpáil⁸. Dá ndéanfaí é sin seans go scaipfí an planda níos forleithne⁹.

Fásann an ghlúineach bhiorach i mothair dhlúthá agus fásann sí go han-tapa. Briseann sí trí choincrét agus trí tharmac¹⁰ agus déanann sí damáiste tromchúiseach do struchtúir¹¹ dá bharr.

Is féidir luibhicíd¹² a úsáid chun fáil réidh leis an nglúineach bhiorach. Ach moltar saineolaí¹³ atá oilte ar cheartúsáid na luibhicídí a fhostú chun é sin a dhéanamh. Bheadh saineolaí dá leithéid in ann pleán bainistíocha a chur le chéile chun an planda a dhíothú¹⁴.

Speicis Choimhthíocha Ionracha

Speiceas coimhthíoch ionrach¹ a thugtar ar phlanda nó ar ainmhí neamhdhúchasch² a thugtar isteach i dtí, áit nach bhfaightear é ó dhúchas³. B'fhéidir go dtabharfaí an speiceas isteach d'aon turas⁴, nó b'fhéidir go dtabharfaí isteach de thaisme⁵ é. Bíonn tionchar díobhálach⁶ ag na speicis ionracha sin ar an timpeallacht toisc go bhfaigheann siad an ceann is fearr ar speicis dhúchasacha.

Tá an t-eolas ar an leathanach seo bunaithe ar an mbileog Control and Management of Invasive Plant Species – Japanese Knotweed. Ba é Aonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí a d'ullmaigh an bhileog mar ghníomh de Phlean Gníomhaithe Bithéagsúlachta Chontae Chorcaí 2012, agus is féidir í a íoslódáil ó: <https://www.corkcoco.ie/en/arts-heritage-irish-language/publications-documents-links>

Buóchas le John Kelly ó Invasive Species Ireland, agus le Collette O'Flynn ón Ionad Náisiúnta le Sonrai Bithéagsúlachta as cúnamh a thabhairt leis an mbileog sin.

An Síodeiteach

Ainm Eolaíochta: *Bombycilla garrulus*

Feicimid an iliomad¹ cineálacha difriúla éan in Éirinn, ach ní neadaíonn gach ceann síobh sin sa tír seo². Go leor de na héin a fheicimid is éin imirceacha³ iad. Tagann siad anseo go hÉirinn nuair a eíríonn an aimsir san áit ina neadaíonn siad róthe nó rófhuar.

Ceann de na héin a thagann ar cuairt anseo ná an síodeiteach⁴. Síneann raon síolraighe⁵ an tsíodeitigh ón bhFionlainn⁶ go dtí an tSibéir⁷ agus chomh fada soir le cósta an Aigéin Chiúin⁸. Sa gheimhreadh téann go leor síodeiteach ar imirce⁹ go dtí Críoch Lochlann¹⁰, ach tugann roinnt síobh cuairt ar Éirinn freisin. Is go dtí tuaisceart agus oirthear na hÉireann¹¹ a thagann an síodeiteach de ghnáth. Uaireanta tagann an-chuid síobh anseo nuair a bhíonn bia gann i gCríoch Lochlann.

Ní bhíonn an faitíos céanna ar an síodeiteach roimh dhaoine is a bheadh ar éin eile. Is dócha gurb é an chúis atá leis sin ná nach bhfeiceann an síodeiteach mórán daoine ina n-áit síolraighe agus dá bhrí sin nach mbíonn siad chomh hamhrasach fúthu¹².

Is éin fara¹³ ná éin phasaireacha¹⁴ iad a leath d'éin an domhain. Bíonn déanamh ar leith ar chosa an éin phasairigh. Is iondúil go mbíonn trí mhéar ar gach cos a shíneann chun tosaigh agus ceann amháin a shíneann siar. Cuireann sé sin ar chumas an éin greim coise a choimeád ar chraobhacha, craobhóga agus sreanga¹⁵.

Caora

Is iad caora an chrainn caorthainn¹ an príomhphbia a itheann an síodeiteach. Is maith leis caora an chainchín agus caora na sceiche

gile³ chomh maith. Má bhíonn barr maith caor⁴ in Éirinn bliain amháin is minic a thagann méadú mór⁵ ar líon na síodeiteach a thagann an bhliain dár gcionn. Uaireanta itheann an síodeiteach caora atá tar éis géarú⁶ agus eíríonn sé beagán súgach dá bharr!

Gan barr cleite isteach ná bun cleite amach

Éan slachtmhar¹ dathúil² is ea é an síodeiteach. Tá sé ar aon mhéid leis an druid³, a bheag nó a mhór. Dath donnfhionn nó odhar⁴ atá ar chluimhreach an tsíodeitigh⁵, áfach, agus tá baill dhorcha⁶ timpeall ar na súile agus ar an smig aige.

Dath dubh atá ar rinn na sciathán⁷ agus stríocáí bán is buí⁸ orthu. Uaireanta bíonn cleití dearga suauthinseacha⁹ ar na sciatháin chomh maith. Chuirfeadh na cleití dearga sin dabaí céireach¹⁰ i gcuimhne duit agus sin é is bunús le hainm Béarla an éin – *waxwing*.

*Cíor*¹¹ a thugtar ar an gcuircín sainiúil cleití¹² atá ar bharr a chinn ag an síodeiteach. Baineann sé úsáid as an gcíor chun aird a tharraingt air féin agus é ag iarraidh céile a mhealladh. Úsáideann sé leis é chun a cheannas a chur in iúl¹³ má bhraitheann sé go bhfuil sé faoi bhagairt¹⁴.

FÍRICÍ

Dath: Donn éadrom le paistí dubha, bán, dearga agus buí.

Fad: 18 cm

Bia: Caora an chrainn caorthainn go háirithe

Gnáthóig: Foraoisí síorghlasa¹ agus foraoisí measctha² ina n-áit síolraighe.

Lón uibheacha in aghaidh an áil³: 3 – 7

Connie Kelleher – Seandálaí Faoi Uisce

Connie agus Mr. Tummus ag an rabhchán, Dún na Séad, Co. Chorcaí

Cá mbíonn tú ag obair?

In Iosta Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta¹ i bpÁirc Náisiúnta Chill Airne² atá m'oifig lonnaithe. Foirgneamh de chuid Oifig na nOibreacha Poiblí³ atá ann. Tá an t-ádh orm go bhfuil an dúlra thart orm agus Lochanna Chill Airne⁴ i ngar dom ansin.

An raibh suim riamh agat san obair seo?

An saol amuigh faoin spéir agus seanrudaí ársa⁵, sin an dá ábhar spéise a bhí agam riamh. Mar sheandálaí bím in ann pléisiúr⁶ a bhaint as an dá rud sin. Bhí dúil agam san fharraige i gcónai⁷ freisin agus tugann mo chuid oibre an deis dom taitneamh a bhaint as éagsúlacht, áilleacht agus fiántas chósta na hÉireann⁸.

Cén oiliúint a fuair tú don phost seo?

Rinne mé staidéar ar an tseandálaíocht i gColáiste na hOllscoile, Corcaigh⁹, áit ar bhain mé amach an bhunchéim¹⁰ agus an chéim mháistreachta¹¹. Ansin, bhain mé céim dochtúra¹² amach i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath¹³. Mar sheandálaí faoi uisce b'éigean dom traenáil mar thumadóir tráchtála¹⁴. Faoi rialachán tumadóireachta na hÉireann¹⁵, ní mór a bheith oilte mar thumadóir tráchtála chun obair ar bith a dhéanamh faoin uisce. In Albain¹⁶ a cuireadh an oiliúint sin orm.

Déan cur síos ar ghnáthlá oibre agat.

Baineann dhá ghné le mo chuid oibre. Ar an gcéad dul síos, táim i mo bhall d'fhoireann an Aonaid Seandálaíochta Faoi Uisce¹⁷, rannóg¹⁸ de Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta. Mar chuid den ról sin bím ag plé le rud ar bith nua a thiocfadh chun cinn, le suirbhéireachtaí¹⁹, nó le tochaltáin²⁰. Anuas air sin bím ag feidhmiú mar oifigeach ceantair²¹. Mar chuid den chúram sin bím i dteagmháil le mo chomhgleacaithe²² in Oifig na nOibreacha Poiblí maidir le bainistíú agus le caomhnú na séadchomharthaí atá i gcúram an Stáit san iardheisceart²³. Mar sin, d'fhéadfainn a bheith i mbun ceann amháin nó an dá cheann de na cúramí sin lá ar bith.

Dia dhaoibh!

Connie Kelleher is ainm dom. Is seandálaí faoi uisce mé le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta, An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta.

www.archaeology.ie

Cén phríomhaidhm atá agat?

An tosaíocht²⁴ is mó atá ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta agam féin ná oidhreacht chultúrtha na hÉireann a chosaint²⁵. Is beag ar fad den oidhreacht chultúrtha faoi uisce atá ar mathain, dá bharr sin tá tábhacht ar leith ag baint lena cosaint²⁶. Nuair a théann long go tóin poill imíonn sí as amharc taobh istigh de bhomaite amháin. Is iomaí bád a chuaigh go tóin poill i ngan fhios don saol mór agus a d'imigh as cuimhne na ndaoine go deo. Ach is minic a bhíonn an long bháite ina luí ar an ngrinneall ar feadh na gcéadta bliain mar a bheadh taisceadán todhcháil²⁷ ann. Nuair a aimsíonn seandálaithe long na céadta bliain tar éis a bá is geall le fuinneog ar shaol na ndaoine a bhí ar bord iad na hiarsmaí agus na déantús²⁸ a aimsímid i measc na raice²⁹. An dúshlán³⁰ a bhíonn againne ná tábhacht chultúrtha na n-iarsmaí sin a chaomhnú agus a chur in iúl don phobal agus do na húdaráis.

Cad é an rud is fearr leat faoi do phost?

Tá mórán rudaí a thaitníonn liom faoi mo phost. Údar mór sásaimh³¹ dom é a fhios a bheith agam go bhfuil lámh agam i gcaomhnú na hoidhreachta cultúrtha do na glúnta atá le teacht³². Bím ag bualadh le daoine a bhfuil dúspéis³³ acu i seandálaíocht na hÉireann. Cuireann an saibhreas agus an éagsúlacht oidhreachta atá againn anseo in Éirinn iontas orm i gcónai. Ar ndóigh, bíonn sceitimíni orm i gcónai nuair a thagaimid ar rud nua den chéad uair.

Suirbhé tumtha á dhéanamh ar Loch Coirib i gContae na Gaillimhe

Connie Kelleher - Seandálaí Faoi Uisce

Aireagal Ghallarais, séadchomhartha náisiúnta gar don Daingean

Cad é an rud is measa faoi do phost?

Nuair a dhéanann tóraithe taisce¹ dochar² do shuíomh cuireann sé in ísle brí mé³ i gcónaí. Is le muintir na hÉireann ár n-oidhreacht chultúrtha agus nuair a scriostar aon chuid den oidhreacht sin déantar éagóir ar gach duine sa tír⁴.

An dtaitníonn do chuid oibre leat?

Taitníonn go deimhin. Is í an éagsúlacht a bhaineann léi a thaitníonn liom. B'fhéidir go mbeinn san oifig lá, nó go mbeadh orm suíomh a iniúchadh lá eile. B'fhéidir go mbeinn san uisce an lá ina dhiaidh sin arís. Bím ag plé le daoine eile faoi cheisteanna seandálaíochta ar feadh an ama. Ba é mo dheartháir a mhúin an tumadóireacht dom nuair a bhí mé óg, is aoibhinn liom ó shin í.

Cén fearas a mbaineann tú úsáid as le linn do chuid oibre?

Bíonn fearas éagsúil⁵ i gceist ag brath ar an gcineál suímh atá a iniúchadh. Nuair a bhímid ag tumadóireacht bímid ag obair mar fhoireann⁶ i gcónaí. Má bhíonn an suíomh cineálta⁷, is féidir linn úsáid a bhaint as fearas scuba⁸. Uaireanta bímid ag obair in uisce domhain nó ag tochailt faoin uisce. Tarlaíonn uaireanta eile go mbíonn an suíomh féin ag síorathrú⁹ mar

gheall ar ghluaiseacht an uisce agus an ghainimh. Sna cásanna sin go léir úsáidimid fearas a sholáthraíonn aer ó dhromchla na mara¹⁰ agus bíonn clogad tumadóireachta iomlán¹¹ orainn. Bíonn an maoirseoir tumadóireachta¹² i gceannas ar¹³ gach rud ón dromchla. Is í an tsábháilteach¹⁴ an rud is tábhactaí agus muid ag tumadóireacht¹⁵.

Cá dtaisealaíonn tú le do chuid oibre?

Bím ag taisteal ar fud na hÉireann mar sheandálaí faoi uisce. Bím ag obair i bhffiorisce agus san fharraige araon¹⁶. Mar oifigeach ceantair is é an t-iardheisceart an ceantar atá faoi mo chúram. Cuimsíonn sé sin Contae Chiarraí¹⁷ agus codanna de Chorcaigh agus Luimneach¹⁸. Sa cheantar sin bím ag plé le cuid de na séadchomharthaí náisiúnta is cáiliúla sa tír, mar shampla Tulach Léis¹⁹, Mainistir Bhaile an Sceilg²⁰ nó Aireagal Ghallarais²¹.

An oibríonn tú i d'aonar nó mar chuid d'fhoireann?

Nuair a bhímid ag tumadóireacht oibrímid mar fhoireann i gcónaí. Ach nuair a bhíonn iniúchadh le déanamh agam ar shuíomh talún, nó sa cheantar atá faoi mo chúram is gnách go mbeinn ag obair i m'aonar. Bíonn meascán maith²² den dá mhodh oibre i gceist mar sin.

Cén cineál oibre a bheadh á déanamh agat mura mbeifeá ag obair mar sheandálaí faoi uisce?

Is dóigh liom go mbeinn ag obair i réimse na seandálaíochta nó na staire ar shlí éigin. Bhíodh mo thuismitheoirí agus mo sheantuismitheoirí i gcónaí i mbun seanchais²³ liom, mar sin bhí dúil agam sa stair agus i gcúrsaí oidhreachta ón gcliabhán²⁴. Bheadh an fharraige ag tarraingt orm chomh maith. Is aoibhinn liom an fharraige.

Cad é an chomhairle ab fhéarr a cuireadh ort riamh?

Bíodh muinín agat asat féin²⁵ agus ná bíodh drogall ort ceist a chur²⁶.

Bád scaobtha réamhstaire á thaifead ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta i Loch Coirib. Cuimsítear suirbhéireacht agus tochailt suíomhanna sna huisí intíre agus san fharraige in obair an ASU.

Longa Bríste agus Beathra Mara

Le Paul Kay

Sular tháinig ann don ghrianghrafadóireacht faoi uisce¹ bhí tuairim eile ar fad ag daoine mar gheall ar longa báite agus an chuma a bhíonn orthu. Shíl daoine gur ina luí go slán ar an ngrinneall a bhíodh longa bríste agus an bhail chéanna orthu, nach mór, is a bhí nuair a bhíodh siad ar snámh ar an dromchla². Ach tuigeann daoineanois nach mar sin a bhíonn an scéal. Is mó seans go mbeadh an raic scaipthe ar fud an ghrinnill agus go mbeadh sé deacair an long a aithint óna timpeallacht. B'fhéidir go mbeadh cuid de na déantáin³ a bhí ar bord na loinge slán, ach is minic cabhail na loinge bríste⁴ ag siorghluaiseacht na farraige.

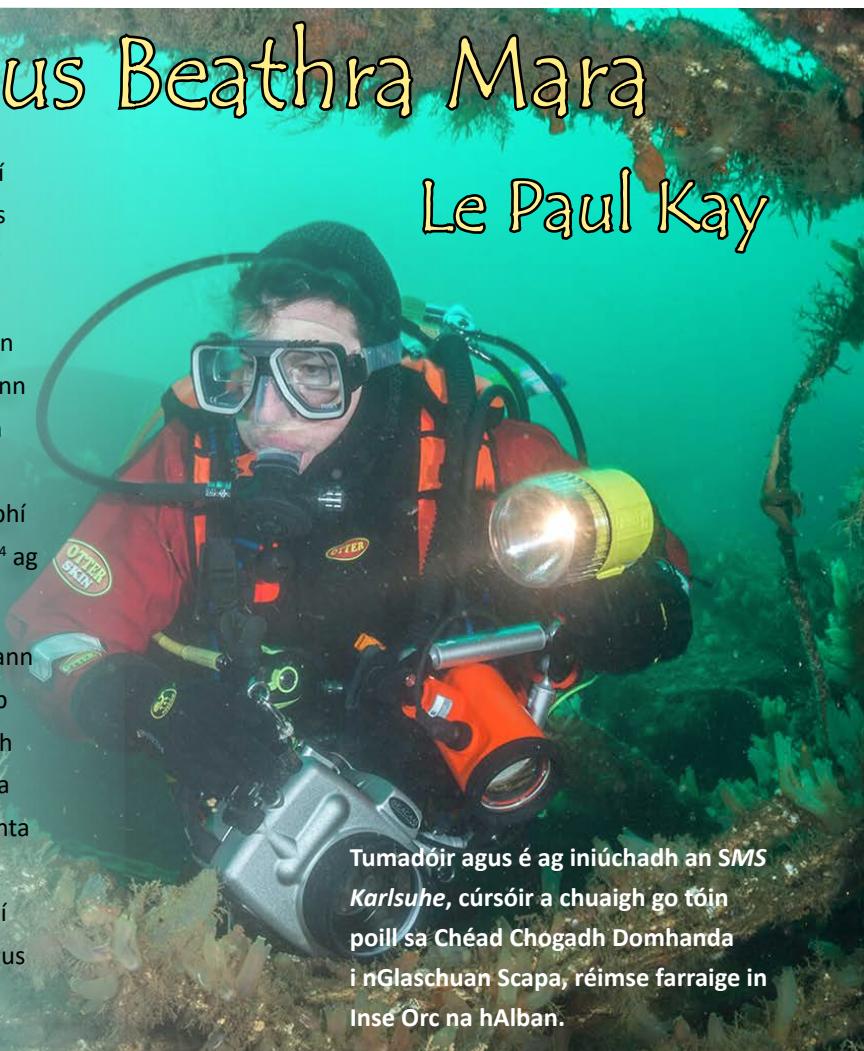
Mura mbíonn an t-uisce ródhomhain is iondúil go mbaineann solas na gréine an grinneall amach. Sa chás sin fásann ceilp agus feamainn eile agus clúdaíonn siad an long bhriste. Ach is minic a thíteann longa atá ina luí in uisce éadomhain as a chéile go tapa toisc go mbíonn siad á dtuairteáil ag na tonnta le linn stoirmeacha⁵. Nuair a bhriseann an long suas téann sé ó aithint mar long⁶. Uaireanta maireann longa atá ina luí in uisce an-domhain níos faide mar ní bhíonn na tonnta agus na sruthanna á ngreadadh⁷ faoi mar a tharlaíonn in uisce éadomhain⁸.

Beathra Mara ar Longa Bríste

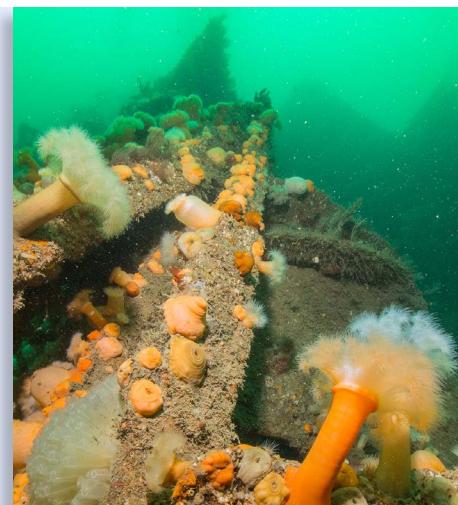
I dtuaisceart na hEorpa¹, áit a mbíonn an pharraighe thar a bheith fuar, mura mbíonn an t-uisce ródhomhain is minic a chlúdaíonn bláthanna mara² long bhriste. Dath bán a bhíonn ar bhláthanna mara de ghnáth, rud a fhágann cuma thaibhsíúil³ ar fad ar an long bhriste. Uaireanta eile clúdaíonn spúinsí⁴, méara mara⁵, crosóga mara⁶, ascaidí⁷ agus ainmhithe eile go leor na longa. Má bhíonn brat tiubh⁸ de bheathra mara ar an long éiríonn sé deacair an long féin a dhealú óna timpeallacht⁹.

Meallann longa bríste plandaí agus ainmhithe a fhaightear ar ghrinneall clochach¹⁰ de ghnáth. Tarlaíonn sé sin de bharr go gcruthaíonn cabhail na loinge gnáthóga dóibh. Faigheann éisc, portáin¹¹, gliomaigh¹², crosóga mara¹³ agus ainmhithe eile dídean¹⁴ sna scáintí agus sna folaigní¹⁵ ar na longa bríste díreach mar a dhéanann siad ar na sceireacha¹⁶ agus sna poill ar ghrinneall clochach. Is breá leis an eascann choncair¹⁷ dul i bhfolach i bpíopaí na long¹⁸. Chomh maith leis sin is minic a fheictear éisc ag ráthaíocht timpeall ar longa bríste¹⁹ mar go mbíonn foscadh²⁰ le fáil ann. Braitheann an cineál ainmhí nó plandaí a lonnaíonn ar long bhriste ar dhoimhneacht an uisce, na sruthanna farraige²¹, an foscadh a bheadh ann ar na tonnta agus ar siorghluaiseacht na farraige agus ar nithe eile go leor.

Tá fána ar an ngrinneall áit a bhfuil an Rondo ina luí i Sunda Mhaol Chinn Tíre, in Albain. Tá coilínéachtaí bláthanna mara móra ag fás in áiteanna uirthi.

Tumadóir agus é ag iniúchadh an SMS Karlsruhe, cursóir a chuaigh go tóin poill sa Chéad Chogadh Domhanda i nGlaschuan Scapa, réimse farraige in Inse Orc na hAlban.

Maireann easnacha agus pláttail chruach na cabhlach ar feadh i bhfad. Ach de réir mar a thíteann an phláttail as a chéile titeann na heasnacha freisin.

Tochailt

Mhór

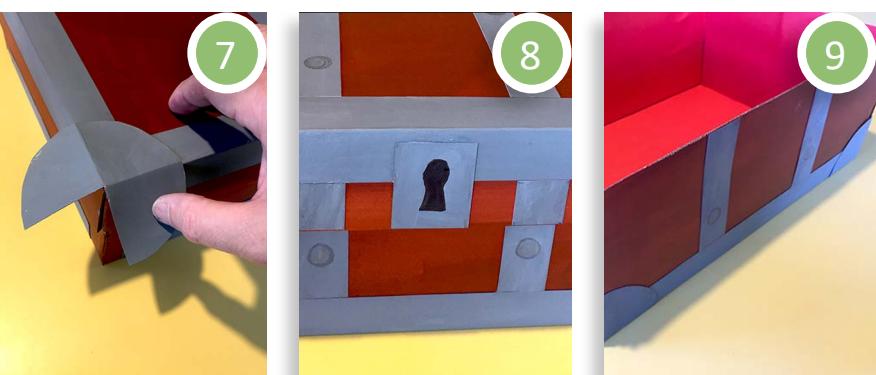
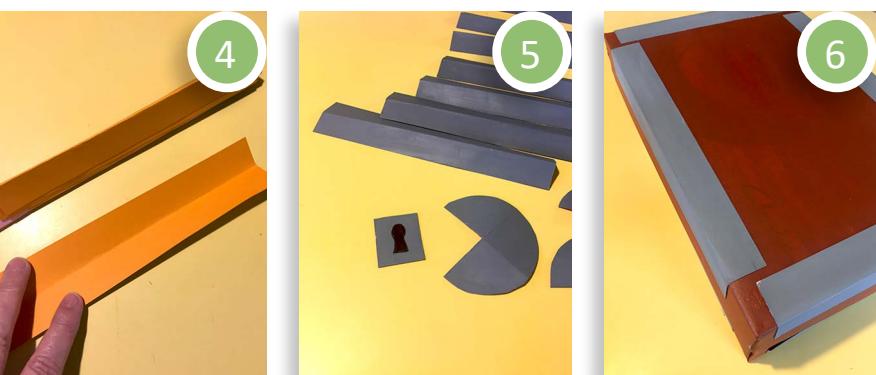

Déan Cófra Mairnéalaigh

Teastóidh:

- Bosca bróg¹
- Péint dhonn agus péint liath
- Scuab phéinteála²
- Cairtchlár³
- Siosúr
- Babhla 10 cm ar trastomhas⁴
- Marcóir dubh
- Gliú

1. Cuir péint dhonn ar an taobh amuigh den bhosca bróg. Fág an phéint le triomú go hiomlán⁵.
2. Leag an babhla bun in airde⁶ ar phíosa cairtchláir. Rianaigh imlíne bharr an bhabhla⁷ leis an marcóir chun ciocal a tharraingt ar an gcairtchlár. Tarraing 8 (ocht) gciocal ar an gcaoi sin agus gearr amach as an gcairtchlár iad.
3. Fill gach ciocal ina cheathrúna⁸. Gearr ceathrú amháin as gach ciocal.
4. Gearr stíallacha tuairim is 5 cm ar leithead⁹ as an gcairtchlár. Bíodh na stíallacha beagnach chomh fada le taobhanna an bhosca bróg. Teastóidh 4 stíall fhada agus 4 stíall ghearra i gcomhair bhun agus barr an bhosca. Fill gach stíall ina dhá leath feadh a faid¹⁰. Gearr 6 stíall eile amach as an gcairtchlár. Beidh na stíallacha sin ina strapaí¹¹ ar an mbosca. Is féidir seamanna¹² a phéinteáil ar na strapaí leis an bpéint liath.
5. Péinteáil taobh amháin de gach ciocal agus de gach stíall le péint liath. Gearr dronuilleog¹³ bheag as an gcairtchlár. Cuir péint liath ar an dronuilleog agus tarraing poll eochrach¹⁴ uirthi leis an marcóir dubh.
6. Nuair atá an phéint go léir tirim, gliúáil na stíallacha cairtchláir ar imill an bhosca¹⁵. Gliúáil na strapaí ar an mbosca freisin.
7. Gliúáil ciocal amháin ar gach coirnéal¹⁶ den bhosca. Ailníugh¹⁷ lár gach ciocail le gach coirnéal, mar a léirítear i bpictiúr 7.
8. Gliúáil poll na heochrach ar thosach an bhosca.
9. Is féidir an taobh istigh den bhosca a líneáil le cairtchlár daite¹⁸, é sin nó is féidir an taobh istigh de a phéinteáil.

Fardal Long Briste na hÉireann agus Amharcóir na Long Briste

Le Connie Kelleher, An tAonad Seandálaíochta faoi Uisce

Tá gach long bhriste in Éirinn atá os cionn 100 bliain d'aois faoi chosaint dhlíthiúil¹. Ní mór cead² agus ceadúnas a fháil³ ó Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta (NMS) chun aon ghníomhaíocht⁴ a dhéanamh ar long bhriste atá faoi chosaint dhlíthiúil.

Tá cosc ar thumadh gan cheadúnas⁵ ar long bhriste atá cosanta. Ina theannta sin tá cosc ar bhrathadóirí miotail⁶ nó aon ghairis bhraite eile⁷ a úsáid ar shuíomhanna dá leithéid chun ábhar seandálaíochta faoi uisce a chuardach. Níl cead a bheith ag iascach timpeall orthu, cúis eile a mbíonn flúirse beathra timpeall orthu.

Is cuid de Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta é an tAonad Seandálaíochta faoi Uisce (ASU). Is é an tAonad Seandálaíochta faoi Uisce a riarrann bunachar Fhardal Long Briste na hÉireann (WIID) agus Amharcóir na Long Briste (atá ar fáil ar líne). Déantar na bunachair sin a uasdátú⁸ de réir mar a thagtar ar shuíomhanna nua agus de réir mar a fhaightear eolas nua faoi shuíomhanna atá ar eolas cheana féin.

Tá liosta de bhrefis is⁹ 18,000 long bhriste atá ina luí in uiscí na hÉireann ar fáil ar Fhardal na Long Briste. Tá a fhios againn díreach cén áit a bhfuil 3900 de na longa sin ina luí. Tá sonraí i dtaoibh na long sin ar fáil ar Amharcóir na Long Briste. Tá an t-eolas sin ar fáil saor in aisce ar líne ag: www.archaeology.ie/underwater-archaeology

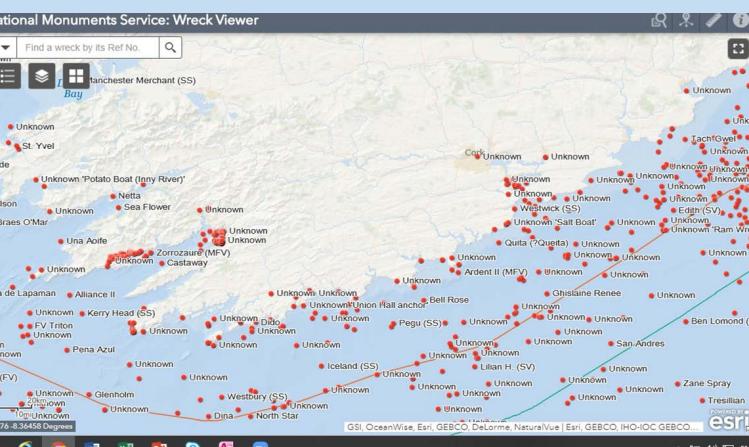
Bonnamharc ar shonraí suirbhéireachta iltonnta den fhomhuireán Gearmánach an UC-42. Ba í an bád taighde an RV Keary a d'aimsigh í in 2018.

Ag Obair i gComhar

Déanann an tAonad Seandálaíochta faoi Uisce suirbhéireachtaí¹ agus tochaltáin² ar shuíomhanna de réir mar is gá. Chomh maith leis sin, bíonn siad ag obair lena gcuid comhghleacaithe i ranna eile³ chun grinneall na farraige a mhapáil⁴ agus longa briste a thaifeadadh. Tá comhthionscadal⁵ mór ar siúl ag Suirbhéireacht Gheolaíochta

na hÉireann⁶ agus Foras na Mara⁷ le tamall de bhlianta anuas chun mapáil a dhéanamh ar ghrinneall na farraige timpeall na hÉireann. INFOMAR an t-ainm atá ar an tionscadal. Tá foireann an tionscadail tar éis teacht ar chuid mhaith long báite nach raibh aon eolas orthu go dtí seo. Ina theannta⁸ sin, tá siad tar éis mapáil mhionsonrach⁹ a dhéanamh ar roinnt suíomhanna a bhí ar eolas cheana féin. Cuirtear an t-eolas a bhailíonn INFOMAR le sonraí Fhardal na Long Briste agus Amharcóir na Long Briste.

Tá sé tábhachtach ár n-oidhreacht chultúrtha faoi uisce a chosaint do na glúnta atá le teacht¹⁰. Mar sin, déantar gach iarracht caidreamh buan láidir a bhunú¹¹ idir an Stát agus na páirtithe eile a bhaineann leas as an aigéan. Bíonn taithí laethúil¹² agus eolas luachmhar¹³ ag tumadóirí¹⁴ agus iascairí¹⁵ ar an bhfarraige mar shampla. Bíonn an ASU i dteaghmháil go rialta le¹⁶ tumadóirí, le clubanna tumadóireachta¹⁷ agus le hiascairí maidir le longa briste a bheadh ina gceantar éagsúla¹⁸ chun eolas a roinnt agus a bhailiú. Tharla a leithéid, mar shampla, nuair a bhí obair ar siúl ar an UC-42, ar an RMS Lusitania agus ar longa Armáid na Spáinne i gContae Shligigh¹⁹.

Mionsonraí ó Amharcóir na Long Briste ar líne ina léirítear cuid de na longa briste aitheanta amach ó chósta Chorcaí – tá teacht orthu ag www.archaeology.ie.

Plandaí draíochta i nGairdín na Caillí!

Tá iontas agus áilleacht an dúlra¹ le feiceáil i nGarraithe Náisiúnta na Lus i nGlas Naón² i mBaile Átha Cliath. Tá físeán spraíula³ taifeadta ag foireann na nGarraithe chun cuidiú leis an bpobal tuilleadh a fhoghlaim faoi chuid de na plandaí draíochta a fhásann i nGairdín na Caillí - plandaí a itheann feoil, plandaí posóide agus phlandaí fásaithe⁴, fiú. Caith súil ar na físeáin ag: <http://botanicgardens.ie/blog/>.

Ina theannta sin is fiú go mór éisteacht leis an bpodchraoladh⁵ *The Bots*. Brian Gallagher a chuireann an clár i láthair⁶ agus ciorann sé scéalta⁷ faoi Gharraithe Náisiúnta na Lus, faoi na daoine atá ina gcónaí gar dóibh, faoin bhfoireann agus faoin iliomad daoine a thaithíonn na Garraithe.

Taifid Darwin

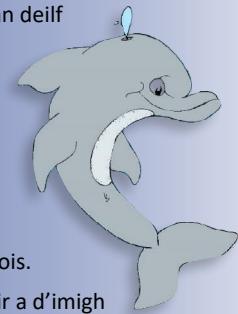
Nádúrai¹ ba ea é Charles Darwin a mhair sa 19ú haois. Thaistil sé ar fud an domhain chun an oiread agus ab fhéidir leis a fhoghlaim faoin dúlra². Chuir sé teoiric³ chun cinn a mhaigh go raibh gaol ag na hainmhithe go léir leis an duine⁴. D'oibrigh sé amach go dtagann athruithe agus forbairt ar ainmhithe⁵ thar na milliún bliain chun dul in oiriúint dá dtimpeallacht⁶. An éabhlóid⁷ a thugtar ar an bpróiseas sin. Foilsíodh teoiric Darwin den chéad uair in 1859 i leabhar dar teideal *On The Origin of Species*. Ag an am sin shíl go leor daoine gur theoiric áiféiseach⁸ amach is amach a bhí ann.

Tá taifead luachmhar d'obair Darwin sna leabhair nótáí inar scríobh sé torthaí a chuid oibre⁹. I gceann amháin de na leabhair tá sceitse garbh de chrann na beatha¹⁰. Léiríonn an sceitse conas mar a shíl Darwin gur fhorbair specis éagsúla óna chéile.

Faraor, fógraíodh le gairid go bhfuil dhá cheann de na leabhair nótáí sin ar iarraidh¹¹ le 20 bliain anuas. I Leabharlann Ollscoil Cambridge i Sasana¹² a bhí na leabhair á gcoimeád. Ceapadh ar dtús nach raibh ann ach gur cuireadh san áit mhícheart iad sa leabharlann fhairsing¹³. Rinneadh an leabharlann a chuardú ó bhun go barr¹⁴ ach fós féin ní raibh tásc ná tuairisc ar na leabhair. Is fiú na milliún iad na leabhar agus tá na húdaráis¹⁵ den tuairim anois go mb'fhéidir gur goideadh iad. Ar an dea-uair¹⁶ rinneadh na leabhair nótáí a dhigitú¹⁷ sular imigh siad ar seachrán¹⁸ agus dá bhrí sin níl an t-ábhar a bhí iontu caillte.

Cad a dhéanfaimid feasta gan Fungie?

Bhí clú agus cáil¹ ar Fungie i bhfad is i gcéin². Mhair an deilf chairdiúil bholgshrónach³ sin i gCuan an Daingin⁴ ón mbliain 1984 agus bhain na glúnta⁵ taitneamh as amharc a fháil air ann.

Maireann deilfeanna bolgshrónacha fireanna ar feadh suas le 40 bliain agus uaireanta maireann siad níos faide ná sin! Bhí Fungie ar a laghad 37 bliain d'aois. Mar sin, is cinnte go raibh sé anonn sna blianta⁶ nuair a d'imigh sé gan tásc gan tuairisic⁷ i mí Dheireadh Fómhair 2020. Ní fhacthas é ó shin i leith. Ní fios cé acu atá sé tar éis dul ar scor⁸ i gcuán éigin ciúin, nó an ar shláí na firinne atá sé⁹. Cé go n-aireoimid uainn é, níl aon dabht ach gur chuidigh Fungie le haird an phobail a tharraingt ar mhamaigh mhara¹⁰ in Éirinn agus thar lear.

Éan na Curiarrachta!

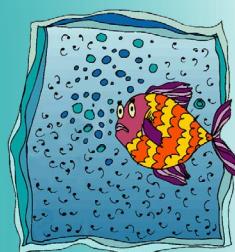
Cuaireoir geomhríd¹ a fheicimid go forleathan in Éirinn ná an guilbneach stríocearach². Rinne guilbneach stríocearach amháin turas curiarrachta³ i mí na Samhna 2020 agus é ag eitilit ó Alasca go dtí an Nua-Shéalaínn, turas 12,000 km. Cuireadh clib satalíte⁴ ar an éan chun a thuras a thaifeadadh agus baisteadh 4BBRW air. Níor thóg sé ach 11 lá ar 4BBRW chun an t-aistear a chur de⁵. Amanna le linn an turais bhí sé ag eitilt ar 89 km san uair. D'eitil sé gan stad ó iardheisceart Alasca, taobh leis na hOileán Ailiúit⁶ agus rinne sé a bhealach go dtí cuan in aice le cathair Auckland.

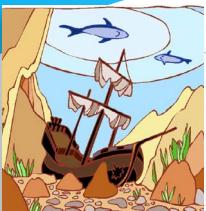

https://en.wikipedia.org/wiki/Bar-tailed_godwit#/media/

Micreaphlaistigh agus Bia Mara

Cloisteoir go leor cainte na laethanta seo mar gheall ar an méid plaistigh atá san fharraige agus an síobháil¹ a dhéanann sé. Bristear an plaisteach ina phíosaí bídeacha² san fharraige agus scaipeann siad sin san uisce. *Micreaphlaistigh*³ a thugtar ar na blúirí bídeacha sin. Itheann ainmhithe mara an plaisteach mar nach mbíonn ar a gcumas idirdhealú a dhéanamh idir⁴ blúirí beaga plaistigh agus an bia a itheann siad de ghnáth. Ar an drochuair fanann an plaisteach i gcorp an ainmhí. Nuair a itheann duine iasc a bhfuil píosaí plaistigh ina chorp bailíonn an plaisteach sin i gcorp an duine. Rinne eolaithe san Astráil táistil ar na cúig chineál bia mara⁵ is mó tóir⁶ sa tír lena fháil amach cé mhéad plaistigh a bhí iontu. Bhí difríochtaí ann sa mhéid plaistigh a fuarthas ó speiceas go chéile⁷ agus ó iasc go chéile. Ach ba é a chuir imní ar na heolaithe ná gur thángthas ar bhlúirí plaistigh i ngach aon cheann de na samplaí a táistáladh. Nach bocht an scéal é!

Cad a d'fhoghlaim tú?

Tá na freagraí ar na ceisteanna seo thíos ar fad le fáil san eagrán seo den nuachtlitir. Meas tú an cuimhin leat iad?

1. Cathain a chonacthas Fungie den chéad uair i gCuan an Daingin?
2. Ainmnigh an lí ghlas a fhaightear sa chianabaitéar *Prochlorococcus*.
3. Cén contae in Éirinn a bhfuil an dara cósta is faide aige?
4. Briseadh *La Survillante*, frigéad de chuid na Fraince, ar chósta na hÉireann in 1797. Cén cuan a bhfuil iarsmaí na loinge sin ann?
5. Cén long Ghearmánach a úsáideadh chun gunnáí a smuglál isteach go hÉirinn in 1916?
6. Cuireadh línéar aigéin go tóin poill amach ó Sheancheann Chionn tSáile in 1915. Cén t-ainm a bhí uirthi?
7. Cén t-ainm atá ar na plandaí micreascópacha a fhaightear ag fás in uisce na farraige?
8. Cén gás a scoileann na plandaí bídeacha, a luaitear i gceist 7, faoi sholas na gréine?
9. Cad a thugtar ar speiceas planda coimhthíoch a fhaigheann an ceann is fearr ar phlandaí dúchasacha agus a chuireann an t-éiceachóras dúchasach as a ríocht?
10. Cén sórt ainmhí é an síodeiteach?
11. Cén toradh is mó a mbíonn tóir ag an síodeiteach air?
12. Cén tstí bheatha atá ag Connie Kelleher?
13. Cén fáth a bhfuil sé tábhachtach gan an ghlúineach bhiorach a struimeáil ná a ghearradh?
14. Cén t-éan a rinne turas curiarrachta ó Alasca go dtí an Nua-Shéalainn?
15. Ainmnigh an t-eolaí cáiliúil ar imigh dhá leabhar nótaí leis amú as Ollscoil Cambridge.
16. Cén turas a bhí á dhéanamh ag an *Stephen Whitney* nuair a chuaigh sí go tóin poill?

(16) Nuá Eabhrac go Learpholl.

si m'a ghéarrtar í; (14) An Guilleenach Stríocearach; (15) Charles Darwin; (11) Caora an Charain Caorthainn; (12) Seandáilí Faoi Uisce; (13) Scáipeann lusitania; (7) Fíteaplanctón; (8) Ocsáigin; (9) Spéiceas ionrach; (10) Éan; (2) 1984; (2) Cláráifí; (3) Corcagh; (4) Cuan Bheannrual; (5) AUD; (6) RMS

FREAGARLAR NA CEISTEANNA TUHAS:

Cum Fortheideal

Bíodh spraoi agat féin agus ag do chairde. Cum fortheideal a d'oirfeadh don phictiúr seo de shionnach geal, a glacaíth in British Columbia i gCeanada.

CROSSFHOCAL

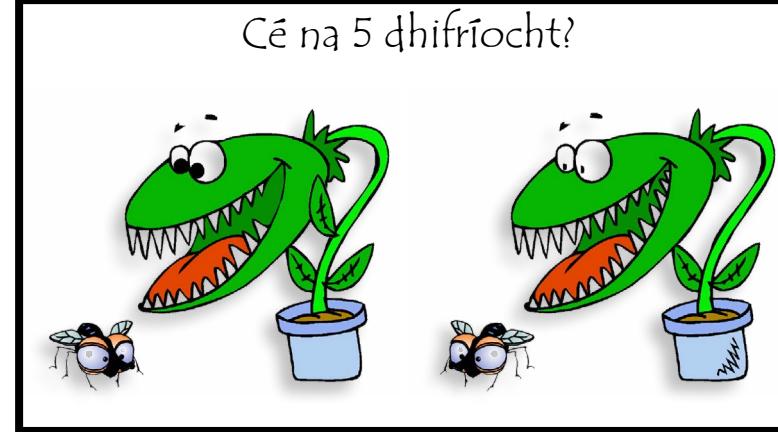
Trasna:

4. Déantar brúitín astu seo.
6. Sa chontae seo atá Garraithe Náisiúnta na Lus.
7. Cailleadh an RMS_____ 11.5 míle farraige amach ó Sheancheann Chionn tSáile sa bliaín 1915.
8. Chuir Darwin teoiric chun cinn go bhfuil gaol ag ainmhithe leis an _____.
9. Táirgeann plandaí ocsaigin tríd an bpróiseas seo.

Síos:

1. Is maith leis an ainmhí seo na píopaí ar longa briste a úsáid mar pholl folaithe.
2. Taitníonn caora an chrainn caorthainn leis an éan seo.
3. Plandaí mara micreascópacha.
5. Gineann plandaí an gás seo.
9. Ní fhacthas an deilf seo ó mhí Dheireadh Fómhair 2020.

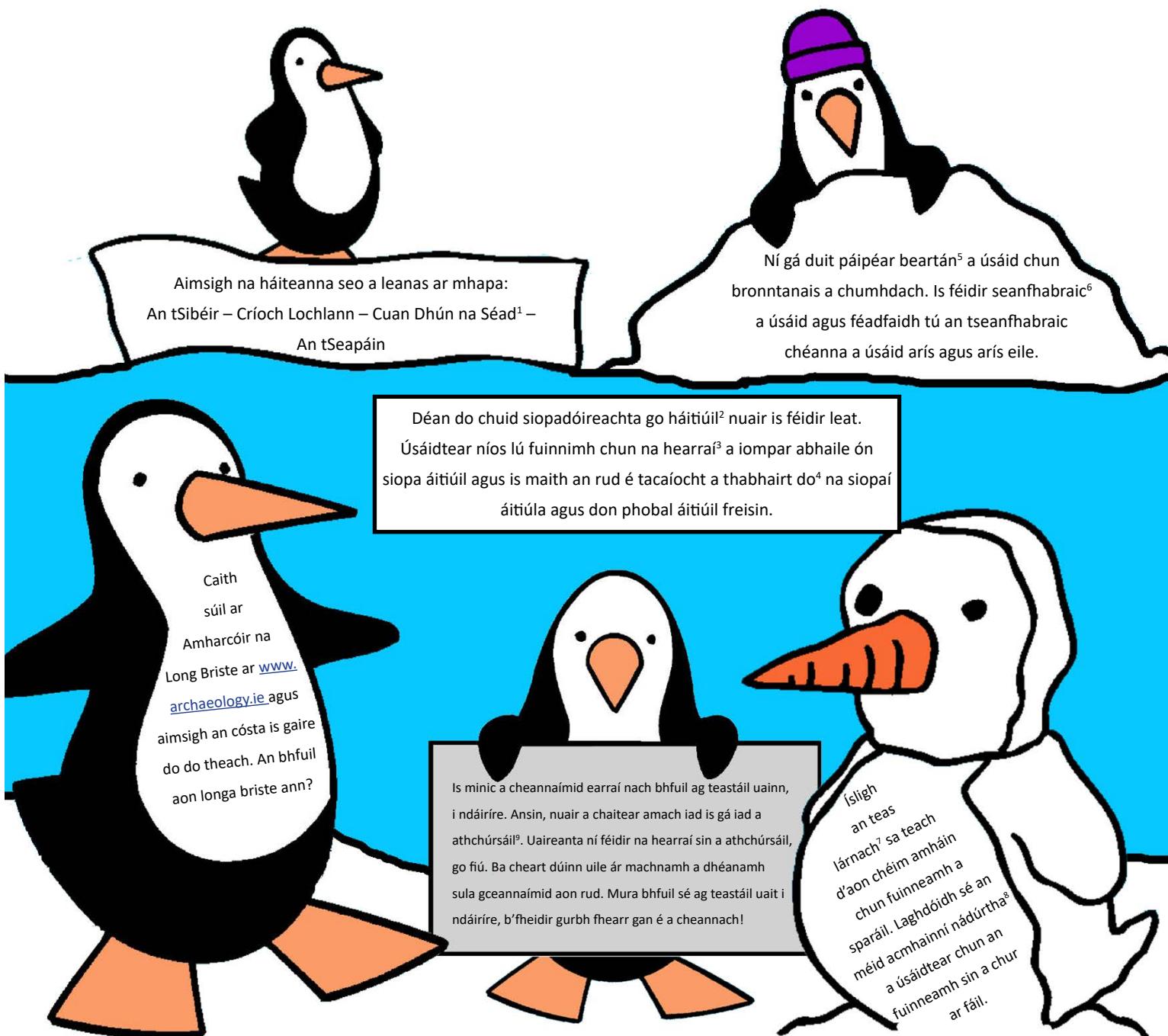
Cé na 5 d'hfíréiocht?

Aimsigh na focail thíos sa Chuardach Focal.**Tá siad uile le fáil san eagrán seo de****Líon an Dúlra.****ALASCA****FEAMAINN****PÍOPAÍ****AMHARCÓIR****LASTAS****SEANDÁLAÍ****ASCAIDÍ****LONG****SPEICEAS****BRÚITÍN****OIDHREACHT****SÍODEITEACH****DEILF****PODCHRAOLADH****TUMADÓIRÍ**

J	I	U	T	U	D	H	T	C	K	Y	E
E	T	G	R	I	Ó	C	R	A	H	M	A
P	O	D	C	H	R	A	O	L	A	D	H
S	S	A	E	C	I	E	P	S	I	T	H
A	L	A	S	C	A	T	C	Y	U	F	I
T	A	L	Í	N	N	I	A	M	A	E	F
S	O	I	D	H	R	E	A	C	H	T	L
A	R	S	E	A	N	D	Á	L	A	Í	I
L	B	T	G	F	Ó	O	L	T	I	H	E
O	B	R	Ú	I	T	Í	N	R	D	U	D
N	R	A	R	S	A	S	C	A	I	D	Í
G	P	Í	O	P	A	Í	P	H	D	G	I

Geimhreadh 2021

Lch 2

Longa Briste i gContae Chorcaí = *Shipwrecks in County Cork*

1. na longa a chuaigh go tóin poill = *the ships that sank*
2. amharcóir = *viewer*
3. Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta (SSN) = *The National Monuments Service (NMS)*
4. is iontach an áis é = *it is a great facility*
5. oidhreacht shaibhir mhuirí = *a rich maritime heritage*
6. léarscáil = *a map*
7. cósta an-fhada = *a long coastline*
8. an dara cósta is faide in Éirinn = *the second longest coastline in Ireland*
9. frigéad Francach = *a French frigate*
10. i gCuan Bheantraí = *in Bantry Bay*
11. línéar aigéin = *an ocean liner*
12. amach ón Seancheann = *off the Old Head of Kinsale*
13. an fomhuireán Gearmánach = *the German submarine*
14. chun mianaigh mhara a leagan = *to lay sea mines*
15. taobh amuigh de Chuan Chorcaí = *outside Cork Harbour*
16. i Loch Trasna = *in Roaringwater Bay*
17. i gCuan Inis Fada = *in Long Island Bay*
18. ag taisteal ó Nua Eabhrac go Learpholl = *travelling from New York to Liverpool*
19. idir phaisinéirí agus chriú = *both passengers and crew*
20. lastas de chadás, arbhar, cáis, plúr agus cloig = *a cargo of cotton, corn, cheese, flour and clocks*
21. thit ceo trom agus an long ag teannadh le Carn Uí Néid = *a heavy fog set in as the ship neared Mizen Head*
22. an comhartha solais ar Chléire = *the signal light on Cape Clear*
23. na soilse sa Chruachán = *the lights at Crookhaven*
24. Cionn tSáile = *Kinsale*
25. chuaigh an long i dtír ar chósta an Lao Thiar = *the ship sank at Calf Island West*
26. teach Solais Charraig Aonair = *the Fastnet Lighthouse*

Lch 2 ar lean

Cadóg Rósta le Brútín = *Roast Haddock with Mash*
Na Comhbáhair = *The Ingredients*

1. an craiceann agus na cnámha bainte = *skinless and boneless*
2. piobar bán úrmheilte = *freshly ground white pepper*
3. ola olóige = *olive oil*
4. trátaí silín féithleoige = *cherry tomatoes on the vine*
5. 4 scailliún mhionghearrtha = *4 finely chopped scallions*
6. prátaí plúracha úrbhruite = *freshly cooked floury potatoes*
7. leadhbanna cothroma = *even-sized chunks*

An Modh = *The Method*

1. déan an t-oigheann a théamh = *heat the oven*
2. filléid chadóige = *haddock fillets*
3. ar thráidire bácala neamhghreamaitheach = *on a non-stick baking tray*
4. blaistigh iad le salann agus piobar = *season them with salt and pepper*
5. croith steall bheag den ola olóige orthu = *drizzle a little olive oil on them*
6. déan na filléid a róstadh san oigheann = *roast the fillets in the oven*
7. cócarálte go hiomlán = *cooked through*
8. suaith i mbeagán ola olóige iad = *toss them in a little olive oil*
9. leáigh an t-im i bhfriochtán beag = *melt the butter in a small frying pan*
10. sótáil na scailliún = *sauté the scallions*
11. doirt an bainne = *pour the milk*
12. cuir an meascán ar suanbhrúith = *simmer the mixture*
13. brúigh na prátaí = *mash the potatoes*
14. spúnóg adhmaid = *a wooden spoon*
15. brúitín mín = *a smooth mash*

Lch 3

An Chruinne Dhofheicthe = *The Invisible Universe*

1. cruinne bheag = *a small universe*
2. i ngach aon deor d'uisce na farraige = *in every single drop of seawater*
3. fíteaplanctón = *phytoplankton*

Lch 3 ar lean

4. plandaí mara micreascópacha = *microscopic marine plants*
5. aon chill bheo amháin = *a single living cell*
6. go leor cothaitheach = *lots of nutrients*
7. éiríonn siad níos líonmhaire = *they become more plentiful*
8. blás algach = *an algal bloom*
9. taoide dhearg = *a red tide*
10. dé-ocsaíd charbóin = *carbon dioxide*
11. ocsaigin = *oxygen*
12. feamainn = *seaweed*
13. an sáile = *the seawater/saltwater*
14. gach dara hanáil a tharraingíonn tú = *every second breath you take*
15. ceilp = *kelp*
16. sna foraoisí báistí = *in the rainforests*
17. dála plandaí talún = *just like land plants*
18. solas na gréine = *sunlight*
19. atáirgeadh a dhéanamh = *to reproduce*
20. nach mbíonn rath ar fhíteaplanctón ach amháin i gciseal uachtair an aigéin = *phytoplankton can only thrive in the upper layer of the ocean*
21. faoi dhromchla an aigéin = *beneath the surface of the ocean*
22. an speiceas is gníomhaí = *the most active species*
23. cianabaitéar = *cyanobacteria*
24. aoncheallach = *unicellular*
25. lí għlas = *green pigment*
26. clóraifill = *chlorophyll*
27. a ionsú = *to absorb*
28. a scoileadh amach = *to release*
29. fótaisintéis = *photosynthesis*
30. na horgánaigh bhídeacha = *the tiny organisms*
31. flúirseach = *abundant*
32. tarraing anáil dhomhain = *take a deep breath*
33. gach re anáil = *every second breath*

Lch 4

- An Għluineach Bhiorach = *Japanese Knotweed*
1. speiceas ionrach = *an invasive species*
  2. go forleathan = *widely*
  3. i raon leathan de għnáthóga = *in a wide range of habitats*
  4. ar thalamh garbh = *on wasteland*
  5. i ngħnáthóga bogaigh = *in wetland habitats*
  6. mothair dhlúthha = *dense thickets*
  7. speicis dhúchasacha = *native species*
  8. mar cheann de na speicis ionracha choimhthiocha is achrannaí sa tir = *as one of the most problematic invasive alien species in the country*
  9. sa tSeapáin = *in Japan*
  10. sa tSín = *in China*
  11. i għodanna den Chóiré agus den Téaváin = *in parts of Korea and Taiwan*
  12. feithidí = *insects*
  13. mar phlanta ornáideach = *as an ornamental plant*
  14. scaip sí go rābach is go tréan = *it spread profusely*
- Conas an għluineach bhiorach a aithint = *How to recognise Japanese knotweed*
1. gas cuasach = *a hollow stem*
  2. bambú = *bamboo*
  3. ar an gcoirt = *on the bark*
  4. breac le spotaí dorcha corcairghorma = *dotted with dark purple-blue speckles*
  5. duilli an phlanta = *the leaves of the plant*
  6. ubhchruthach = *oval shaped*
  7. rinn ghéar = *a pointed tip*
  8. fásann siad i bpatrún suaithinseach fiarlán ar an ngas = *they grow on the stem in a distinctive zig-zag pattern*
  9. bláthaíonn an planda ó mhí Lúnasa go dtí mí Dheireadh Fómhair = *the plant flowers from August to October*
  10. dath neasbhán = *an off-white colour*
  11. fásann siad ina mbraisli = *they grow in clusters*
  12. fréamhacha riosóim = *rhizome roots*
  13. righin = *rigid*

Lch 4 ar lean

14. **tiubh** = *thick*
  15. **bíonn cuma adhmadach orthu** = *they have a wood-like appearance*
  16. **ar an mbia briosc sobhriste** = *the brittle and easily breakable flesh*
  17. **an fréamhstruchtúr** = *the root structure*
  18. **ón máthairphlanda** = *from the parent plant*
- Specis Choimhthíocha Ionracha = *Invasive Alien Species*
1. **ainmhí neamhdhúchasach** = *a non-native animal*
  2. **áit nach bhfaightear é ó dhúchas** = *where it is not found naturally*
  3. **d'aon turas** = *on purpose*
  4. **de thaisme** = *by mistake*
  5. **tionchar díobhálach** = *a destructive influence*
- Céard ba cheart a dhéanamh má bhíonn an ghlúineach bhiorach ag fás ar do chuid talún = *What you should do if you find Japanese Knotweed growing on your land*
1. **srian a chur ar scaipeadh an phlanda** = *to limit the spread of the plant*
  2. **in aghaidh an dlí** = *against the law*
  3. **an ghlúineach bhiorach a chur, a scaipeadh, nó chun ligean di scaipeadh, go fiú** = *to plant, disperse or even allow the dispersal of Japanese knotweed*
  4. **a struimeáil, a ghearradh, a ghreadadh, ná a smiotadh** = *to strip, cut, flail or chip*
  5. **blúiríní bídeacha** = *tiny fragments*
  6. **plandaí nua a ghiniúint** = *to generate new plants*
  7. **ithir** = *soil*
  8. **a thochait, a bhogadh, ná a dhumpáil** = *to dig, move or dump*
  9. **seans go scaipí an planda níos forleithne** = *the plant could spread further*
  10. **trí choincreít agus trí tharmac** = *through concrete and tarmac*
  11. **déanann sí damáiste tromchúiseach do struchtúir** = *it causes serious structural damage*
  12. **luibhicíd** = *a herbicide*

Lch 4 ar lean

13. **saineolaí** = *an expert*
14. **plean bainistíochta a chur le chéile chun an planda a dhíothú** = *to put a management plan together to eradicate the plant*

Lch 5

An Síodeiteach = *The Waxwing*

1. **an iliomad** = *a multitude*
2. **ní neadaíonn gach ceann díobh sin sa tír seo** = *not all of them nest in this country*
3. **éin imirceacha** = *migratory birds*
4. **an síodeiteach** = *the waxwing*
5. **raon síolraithe** = *a breeding range*
6. **ón bhFionlainn** = *from Finland*
7. **an tSibéir** = *Siberia*
8. **cósta an Aigéin Chiúin** = *the Pacific coast*
9. **téann go leor síodeiteach ar imirce** = *lots of waxwings migrate*
10. **Críoch Lochlann** = *Scandinavia*
11. **tuaisceart agus oirtheor na hÉireann** = *the north and east of Ireland*
12. **ní bhíonn siad chomh hamhrasach fúthu** = *they are less wary of them*
13. **éin fara** = *perching birds*
14. **éin phasaireacha** = *passerine birds*
15. **greim coise a choimeád ar chraobhacha, craobhóga agus sreanga** = *to grab on to branches, twigs and wires*

Caora = *Berries*

1. **caora an chrainn caorthainn** = *the berries of the Rowan tree*
2. **príomhbhia** = *staple food*
3. **caora an chainchín agus caora na sceiche gile** = *cotoneaster and hawthorn berries*
4. **barr maith caor** = *a good crop of berries*
5. **méadú** = *an increase*
6. **caora atá tar éis géarú** = *berries that have fermented*

Lch 5 ar lean

7. éiríonn sé beagán súgach dá bharr! = *he (the waxwing) becomes a little merry!*

Gan barr cleite isteach ná bun cleite amach =

Not a feather out of place

1. slachtmhar = *neat*
2. dathúil = *attractive*
3. an druid = *the starling*
4. dath donnfhionn nó odhar = *a light brown or mousy brown colour*
5. ar chluimhreach an tsíodeitigh = *on the waxwing's plumage*
6. baill dhorcha = *dark patches*
7. rinn na sciathán = *the wings' tip*
8. stríocaí bán is buí = *white and yellow stripes*
9. cleití dearga suauthinseacha = *distinct red feathers*
10. dabaí céireach = *blobs of wax*
11. cíor = *crest*
12. cuircín sainiúil cleití = *distinctive crest of feathers*
13. chun a cheannas a chur in iúl = *to assert its authority*
14. faoi bhagairt = *under threat*

Fíricí = *Facts*

1. foraoisí síorghlasa = *evergreen forests*
2. foraoisí measctha = *mixed forests*
3. líon uibheacha in aghaidh an áil = *the number of eggs per clutch*

Lch 6 ar lean

7. bhí dúil agam san fharraige i gcónaí = *I have always been interested in the sea*
8. éagsúlacht, áilleacht agus fiántas chósta na hÉireann = *the diversity, beauty and wildness of Ireland's coastline*
9. i gColáiste na hOllscoile, Corcaigh = *in University College, Cork*
10. an bhunchéim = *the undergraduate degree*
11. an chéim mháistreachta = *the master's degree*
12. céim dochtúra = *a doctorate*
13. i gColáiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath = *in Trinity College, Dublin*
14. traenáil mar thumadóir tráchtála = *to train as a commercial diver*
15. rialachán tumadóireachta na hÉireann = *the diving regulations in Ireland*
16. in Albain = *in Scotland*
17. táim i mo bhall d'fhoireann an Aonaid Seandálaíochta Faoi Uisce (UAU) = *I am a member of the Underwater Archaeology Unit (UAU) team*
18. rannóg = *a department*
19. suirbhéireachtaí = *surveys*
20. tochaltáin = *excavations*
21. táim i m'oifigeach ceantair = *I am a district officer*
22. mo chomhghleacaithe = *my colleagues*
23. bainistiú agus caomhnú na séadchomharthaí atá i gcúram an Stáit san iardheisceart = *the management and conservation of the monuments in State care in the southwest*
24. tosaíocht = *a priority*
25. oidhreacht chultúrtha na hÉireann a chosaint = *to protect Ireland's cultural heritage*
26. ar marthain = *in existence*
27. taisceadán todhchaí = *a time capsule*
28. na hiarsmaí agus na déantúis = *the remains and the artefacts*
29. i measc na raice = *among the wreckage*
30. an dúshlán = *the challenge*
31. údar mór sásaimh = *a cause of great satisfaction*
32. na glúnta atá le teacht = *the generations to come*
33. dúspéis = *a fascination*

Lch 6

Connie Kelleher - Seandálaí Faoi Uisce = *Connie Kelleher - Underwater Archaeologist*

1. Iosta Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta = *the National Monuments Service depot*
2. i bpÁirc Náisiúnta Chill Airne = *in Killarney National Park*
3. Oifig na nOibreacaha Poiblí = *The Office of the Public Works*
4. Lochanna Chill Airne = *Killarney lakes*
5. seanrudai ársa = *old things*
6. pléisiúr = *pleasure*

Lch 7

Connie Kelleher - Seandálaí Faoi Uisce = *Connie Kelleher - Underwater Archaeologist*

1. tóraithe taisce = *treasure hunters*
2. dochar = *damage*
3. cuireann sé in ísle brí mé = *that gets me down*
4. déantar éagóir ar gach duine sa tír = *an injustice is done to everyone in the country*
5. fearas éagsúil = *a variety of equipment*
6. tumaimid mar fhoireann = *we dive as a team*
7. má bhíonn an suiomh cineálta = *if the site is benign*
8. fearas scúba = *scuba equipment*
9. ag síorathrú = *constantly changing*
10. ó dhromchla na mara = *from the surface of the sea*
11. clogad tumadóireachta iomlán = *a full dive helmet*
12. an maoirseoir tumadóireachta = *the dive supervisor*
13. i gceannas ar = *in control of*
14. an tsábháilteacht = *safety*
15. ag tumadóireacht = *diving*
16. i bhfíorusce agus san fharraige ar aon = *in both freshwater and the sea*
17. Contae Chiarraí = *County Kerry*
18. codanna de Chontae Chorcaí agus Luimnígh = *parts of Cork and Limerick*
19. Tulach Léis = *Tullylease*
20. Mainistir Bhaile an Sceilg = *Ballinskelligs Abbey*
21. Aireagal Ghallairais = *Gallarus Oratory*
22. meascán maith = *a good mix*
23. i mbun seanchais = *telling tales*
24. ón gcliabhán = *I was brought up with it*
25. bíodh muinín agat asat féin = *believe in yourself*
26. ná bíodh drogall ort ceist a chur = *don't be afraid to ask a question*

Lch 8

Longa Briste agus Beathra Mara = *Shipwrecks and Marine Life*

1. sular tháinig ann don ghrianghrafadóireacht faoi uisce = *before underwater photography came along*
  2. ar an dromchla = *on the surface*
  3. na déantáin = *the artefacts*
  4. cabhail na loinge briste = *the hull of the shipwreck*
  5. bíonn siad á dtuairteáil ag na tonnta le linn stoirmeacha = *they are pounded by the waves during storms*
  6. téann sé ó aithint mar long = *it is no longer recognisable as a ship*
  7. ní bhíonn na tonnta agus na sruthanna á ngreadadh = *the waves and currents don't batter them*
  8. in uisce éadomhain = *in shallow water*
- An Beathra ar Longa Briste = *Life on Shipwrecks*
1. i dtuaisceart na hEorpa = *in northern Europe*
  2. bláthanna mara = *plumose anemones*
  3. cuma thaibhsíúil = *a ghostly appearance*
  4. spúinsí = *sponges*
  5. méara mara = *dead man's fingers*
  6. crosóga mara = *starfish*
  7. ascaidí = *sea squirts*
  8. brat tiubh = *a thick coating*
  9. éiríonn sé deacair an long féin a dhealú óna timpeallacht = *it becomes difficult to distinguish the ship from its surroundings*
  10. ar ghrinneall clochach = *on a rocky seabed*
  11. portáin = *crabs*
  12. gliomaigh = *lobsters*
  13. crosóga mara = *starfish*
  14. dídean = *shelter*
  15. sna scáintí agus sna poill folaithe = *in the nooks and hiding places*
  16. na sceireacha = *the ledges*
  17. an eascann choncair = *the conger eel*
  18. dul i bhfolach i bpíopaí na long = *to hide out in the pipes of the ship*

Lch 8 ar lean

19. is minic a fheictear éisc ag ráthaíocht timpeall ar longa briste = fish can often be seen shoaling around shipwrecks
20. foscadh = shelter
21. na sruthanna farraige = the sea currents

Lch 10

Déan Cófra Mairnálaigh = Make a Sea Chest

1. bosca bróg = a shoe box
2. scuab phéinteála = a paint brush
3. cairtchlár = cardboard
4. babhla 10 cm ar trastomhas = a bowl with a 10 cm diameter
5. fág an phéint le triomú go hiomlán = leave the paint to dry completely
6. bun in airde = face down
7. rianaigh imlíne bharr an bhabhla = trace the outline of the top of the bowl
8. fill gach ciocal ina cheathrúna = fold each circle in quarters
9. stíallacha tuairim is 5 cm ar leithead = strips approximately 5 cm in width
10. ina dhá leath feadh a faid = in two halves, lengthways
11. strapaí = straps
12. seamanna = rivets
13. dronuilleog = a rectangle
14. poll eochrach = a keyhole
15. ar imill an bhosca = on the edges of the box
16. coirnéal = a corner
17. ailínigh = to align
18. a líneáil le cairtchlár daite = to line with coloured cardboard

Lch 11 ar lean

3. ceadúnas a fháil = to obtain a licence
4. aon ghniomhaíocht = any activity
5. tá cosc ar thumadh gan cheadúnas = unlicensed diving is prohibited
6. brathadóirí miotail = metal detectors
7. gairis bhraite eile = other detection devices
8. a uasdátú = to update
9. de bhreis is = of more than

Obair i gComhar = Working with Others

1. droichead suirbhéireachtaí = surveys
2. tochaltáin = excavations
3. i ranna eile = in other departments
4. a mhapáil = to map
5. comhthionscadal = a joint project
6. Suirbhéireacht Gheolaíochta na hÉireann = the Geological Survey of Ireland
7. Foras na Mara = Marine Institute
8. ina theannta sin = additionally
9. mapáil mhionsonrach = detailed mapping
10. ár n-oidhreacht chultúrtha faoi uisce a chosaint don todhchaí = to safeguard our underwater cultural heritage for the future
11. caidreamh buan láidir a bhunú = to build a constructive and sustainable relationship
12. taithí laethúil = daily experience
13. eolas luachmhar = valuable information
14. tumadóirí = divers
15. iascairí = fishermen
16. binn ASU i dteaghmáil go rialta le = the UAU is regularly in contact with
17. clubanna tumadóireachta = dive clubs
18. áitiúil = local
19. longa Armáid na Spáinne i gContae Shligigh = the Spanish Armada shipwrecks in County Sligo

Lch 11

Fardal Long Briste na hÉireann agus Amharcóir na Long Briste = Wreck Inventory of Ireland Database and Wreck Viewer

1. faoi chosaint dhlíthiúil = legally protected
2. cead = permission

Lch 12

Plandaí Draíochta i nGairdín na Caillí! = *Magical Plants in the Witches' Garden!*

1. iontas agus áilleacht an dúlra = *the wonder and beauty of nature*
2. i nGarraithe Náisiúnta na Lus i nGlas Naón = *in the National Botanic Gardens in Glasnevin*
3. físeáin spráíúla = *fun videos*
4. plandaí a itheann feoil, plandaí posóide agus plandaí fásaitigh = *flesh-eating plants, potion plants and desert plants*
5. éisteacht leis an bpodchraoladh = *to listen to the podcast*
6. Brian Gallagher a chuireann an clár i láthair = *Brian Gallagher presents the show*
7. cíorrann sé = *he examines*

Cad a dhéanfaimid feasta gan Fungie? = *What will we do without Fungie?*

1. clú agus cáil = *fame*
2. i bhfad is i gcéin = *afar/abroad*
3. an deilf chairdiúil bholgshróinach = *the friendly bottlenose dolphin*
4. i gCuan an Daingin = *in Dingle Harbour*
5. na glúnta = *generations*
6. is cinnte go raibh sé anonn sna blianta = *he was certainly getting on in years*
7. d'imigh sé gan tásc gan tuairisc = *he disappeared without a trace*
8. dul ar scor = *to retire*
9. imithe ar shlí na firinne = *to pass away*
10. le haird an phobail a tharraingt ar mhamaigh mhara = *to raise public awareness about marine mammals*

Taifid Darwin = *Darwin's Records*

1. nádúraí = *a naturalist*
2. chun an oiread agus ab fhéidir leis a fhoghlaim faoin dúlra = *to learn as much as he could about nature*
3. teoiric = *a theory*
4. go raibh gaol ag na hainmhithe go léir leis an duine = *that all animals were related to humans*
5. ag forbairt = *developing*

Lch 12 ar lean

6. chun dul in oiriúint dá dtimpeallacht = *to adapt to their surroundings*
7. an éabhlóid = *the evolution*
8. áiféiseach = *ridiculous*
9. torthaí a chuid oibre = *the results of his work*
10. sceitse garbh de chrann na beatha = *a rough sketch of the tree of life*
11. ar iaraidh = *missing*
12. Ollscoil Cambridge i Sasana = *Cambridge University in England*
13. sa leabharlann fhairsing = *in the vast library*
14. ó bhun go barr = *from top to bottom*
15. na húdaráis = *the authorities*
16. ar an dea-uair = *fortunately*
17. a dhigitiú = *to digitise*
18. sular imigh siad ar seachrán = *before they went missing*

Éan na Curriarrachta! = *A Record-Breaking Bird!*

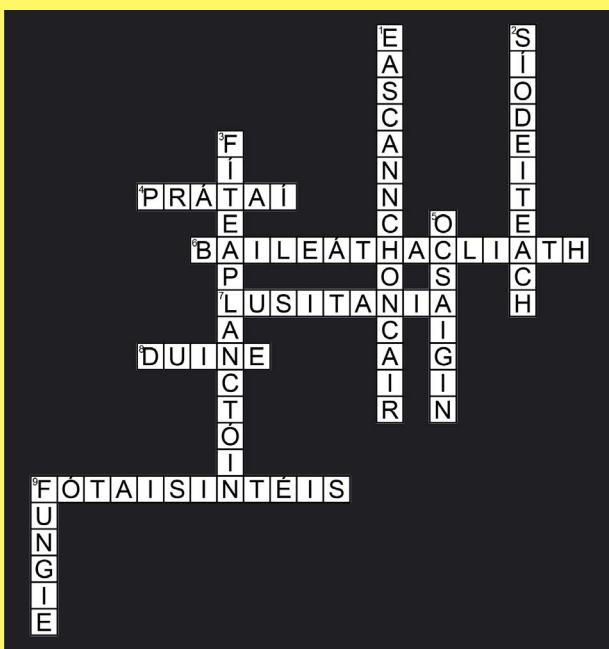
1. cuairteoir geimhridh = *a winter visitor*
2. an guilbneach stríocearrach = *a bar-tailed godwit*
3. turas curiarrachta = *a record-breaking journey*
4. clíb satailite = *a satellite tag*
5. chun an t-aistear a chur de = *to complete his journey*
6. taobh leis na hOileáin Ailiúit = *alongside the Aleutian Islands*

Micreaphlaistigh agus Bia Mara = *Microplastics and Seafood*

1. an díobháil = *the damage*
2. ina phíosaí bídeacha = *in tiny pieces*
3. micreaphlaistigh = *microplastics*
4. idirdhealú a dhéanamh idir = *to distinguish between*
5. bia mara = *seafood*
6. is mó tóir = *the most popular*
7. ó speiceas go chéile = *from one species to another*

Lch 13

Crosfhocal = Crossword

Lch 14

Cuardach Focal = Word Search

Lch 15

Geimhreadh 2021 = Winter 2021

1. Cuan Dhún na Séad = Baltimore Harbour
2. go háitiúil = locally
3. na hearraí = the goods
4. tacaíocht a thabhairt do = to support
5. páipéar beartán = wrapping paper
6. seanfhabraic = old fabric
7. an teas lárnach = the central heating
8. acmhainní nádúrtha = natural resources
9. a athchúrsáil = to recycle

Gabhann Stáisiún Mara Inis Arcáin buíochas leis na daoine seo a leanas as a gcabhair agus an nuachtlitir seo á réiteach: Bord Bia, Seirbhís Seandálaíochta Chomhairle Contae Chorcaí, Barrie Dale, John Joyce, Paul Kay, Connie Kelleher, Michael Ludwig, Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta, Robbie Murphy, Conor Nelligan, Jez Wickens agus Alan D. Wilson.

Láithreán gréasáin Stáisiún Mara Inis Arcáin: www.sherkinmarine.ie

Tá Líon an Dúlra fiorbhuíoch as an tacaíocht fhíal a fhaighimid ónár gcuid urraitheoirí.

